

vagy nincs, egyre megy, annak, aki szégyenkezik miattunk és (esetleg) érettünk...

Az utóbbi hangot egy negativizált, de paradox módon mégis érvényben hagyott Kant-„emlékzörej” is erősíti:

„... isten nekem Auschwitz képében nyilatkozott meg...”

Auschwitz a „természetes”, „nem emlékező”, „asszimiláns” létezés, az ezekre jellemző létszerkezet helyettesíthetetlen és fölcserélhetetlen metaforája. Mindenekelőtt szerkezet tehát. Végző soron

ezért olyan rendkívül szigorúak és egységesek a Kertész-regények konstrukciói.

A „nem!”-változatokban, melyeket a „fellobbanó neurózis”, a munkaláz indáztat szét, „a fő, a nagy, a mindent elsöprő egyetlen téma” szólal meg: „*az én létezésem a te léted lehetőségeként szemlélve, majd: a te nemlétezésed az én létezésem szükség-szerű és gyökeres felszámolásaként szemlélve*”. Amire így felel az árvák visszájára fordított (de paradox módon érvényben hagyott) imája, Kertész Imre groteszk és zokogató kaddisa: „Legyen hát.”

Alain Schifres / ASKENÁZI BLUES

Hová tűntek az arany szemüveges kis szabók, a sapkakészítők, a címeres Singerük mögött ábrázoló vénkisasszonyok? ...

Hová lettek hát az askenázik? Ez a komoly kérdés nem akadályozta meg az alvásban. De továbbra is motoszkált benne, mint egy gyermekkori emlék. Olyan álom volt ez, amely levált az emlékezetéről, mint a sózott hering aranyló bőre. Reggeli dédanyja, Léa bekapott egy-egy heringet. Utána belemerült valamelyik jiddis nyelvű könyvébe, amely Antoine-nak olyan, mintha héberül volna. Gyerünk, keressünk hát heringet vagy ruszlit az arab zenétől hangos belleville-i halpiacon! Vagy krakkói kolbászt, amely mindenütt ott lóg a kóser henteseknél, íme, itt az egész yiddishkeit! Az ő számára ez a néhány sziget az, ami a boldogságból megmaradt, a normális emberek viszont úgy találják, hogy mindez végtelen szomorúságot áraszt. Mint az a tányérsapkás öreg is, aki Präsentation utcai boltja mélyén üldögél magányosan, vodkás és uborkás üvegeinek bástyája mögött. Mint egy első világháborús katona a bombázott lövészárokban. Azonnal látszik, hogy mélyen szemébe húzott askenázi sapkáját védekezésül hordja. Ez az emlékezet szemfedele. A belleville-i polákok Buttes Chaumont-ba vonultak vissza nyugdíj után, a Jerusalemba, ahol a pár, hetvenes éveit taposó öreg tárgyalgatja a valamennyi tényleg lényeges kérdést.

Vagyis az eltűnteket, a szerencsésen megmenekülteket és a gyerekeket.

Antoine a Louis-Bonnet utcába megy. Albert-hez („nemzetközi étterem”). Hogy beszívhassa a creplechs-sel készült húsleves párák illatát. Hajdanában ez volt a yiddishland szíve. Voltak itt oroszok és polákok, vagyis ugyanannyira párizsiak, mint az Auvergnat-ból jöttek, garnizállókban

összezsúfolódott külvárosi csibészek. Mostanában, mióta a szefárdok megérkeztek a környékre, úgy tűnik, hogy zsidó külvárosok kezdenek kialakulni. Külvárosi zsidók, el tudják ezt képzelni? Még azt is mesélték Antoine-nak, hogy zsidó hivatalnokok is vannak. Ki hallott már ilyet? Mindenesetre a tizenegyedik kerületben az ügy rövidesen el lesz intézve: a kínaiak kérlelhetetlenül ellepik a körutat. A régi askenázi vagy a fiatal szefárd Belleville egyre inkább a Dien Bien Phuból idekerültek gyűjtőmedencéjévé válik.

Néha ő is elkísérte apját a Temple negyedbe, szattyanbőrbevásárló körútjaira. Ez a háborút követő időkben történt. Franciaországban csak minden harmadik zsidó maradt életben. A túlélők a Carreau du Temple környékén telepedtek le. Hemzsegték arrafelé az askenázik. A goj kereskedők megtanultak jiddisül, csupán azért az élvezetért, hogy civakodhassanak egymással. Manapság a Carreau-ban kb. ezer helyre százhusz kereskedő jut. Kedvetlenül alkudoznak vagy meg sem szólalnak. Csatlakoztak hozzájuk a szefárdok. Ebben a kis világban mindenki könyököl, felügyel a szomszéd áráira. Fáznak. Huzatossá vált ez a városrészesz.

De hol vannak az askenázik? Úgy jöttek ide, hogy tele voltak álmokkal. Azoie Gott in France, zakatolták fülükbe a vonatkerekek. Mégis, gyerekeket csináltak, mint mindenki más. A híres baby-boom. „Megtizedelték őket a vegyesházasságok, a hitetlenség és az asszimiláció” – mondja egy hithű Antoine-nak. Valóban? Nemcsak az. Georges nagybátyja, a híres, aki egyszer még egy német kordonon is átkelt úgy, hogy hadirokkant-

nak tette magát, szóval Georges nagybátyja időnként elvitte őt limonádézni füstös kiskocsmákba, ahol vadul kártyáztak az öreg polákok. Oroszosan itták a teát, kockacukrot tettek a foguk közé. Jócskán a pohár fenekére is néztek. Csak a tunéziaiakat kopaszthatták volna meg, még ha józanok maradnak is.

Antoine beleveti magát a Marais negyedbe, Pletz felé. Jiddisül ez azt jelenti, hogy „kis tér”, virágnyelven pedig rue des Rosiers (Rózsafa utca – a ford. megjegyzése). Igencsak meg kell erőltetnie a memóriáját, ha fel akarja idézni magában a sós páclés hordók fanyar illatát. Mindig voltak errefelé ügyeletes schnorrerek is. És azután Panzer, a pastrami- király és Sacha Finkelsztajn, akinek a „gehakte herring, gehakte leber” üzlete apáról fiúra száll 1946 óta. Az örök Jo Goldenberg (különlegességek az egész világból) is ott van. A Rosiers utcai merénylet kilyuggatta a kirakatát. Nem cseréltette ki. Sőt, bekereteztette a lyukakat. Askenázi morbiditás, túlélőmentális. Egy szefárd ezt arra használta volna ki, hogy megváltoztassa a bolt megszokott külsejét. Kicsinosította volna az üzletét. A „Globe” az ellene elkövetett merénylet után megszépítette a boltját.

A Rosiers utcában a Pitas Burgerek versengenek a Kóser pizza-üzlettel a területért. És ami mindennél rosszabb: itt is fiatal, modern, elegáns divatházak jelentek meg, amelyek úgy ki vannak világítva, mint a Saint-Germain üzletei. Ez már a vég. Oi. A yiddishland kileheli a lelkét, gondolja Antoine Goldenberg éttermében üldögélve. Mivel nem sietnek felvenni a rendelését, és ő emiatt kicsit morgolódik, a hölgy így méltatlankodik: „Mit üldöznek, nem vagyunk már 42-ben!” Betér a Rivke Gassé-ra, majd Shabestoupele-ra. Ne beszéljenek Antoine-nak a Montmartre faubourg-ról. Még kevésbé a Sentier-ről. A shmates átkerült a szefárdokhoz a teljes felszereléssel együtt. Hol rejtőzködnek az aranyszemüveges, kis szabók, a sapkakészítők, a címeres Singerük mögött ábrándozó vénkisasszonyok? A Singer, az első varrógép, amely sosem kapta meg az irodalmi Nobel-díjat. Még mindig sok gép van, de már a törökök és a pakisztániak kezén. Jöttment külföldiek. Már nem is a földijeiket zsákmányolják ki. „Az askenázikat keresed? Meg fogsz találni minket – mondja cimborája, a tuniszi André. – Ugyanarra terjeszkedünk, amerre ők: a Belleville, Montmartre, Deauville irányában.”

A szefárdok indiaiak, az egykori Sentier-ban élnek.

A Cléry utcai Verre à Soi-ban ülnek asztalhoz, hogy Rachel Bkailájából egyenek. Tunéziai törzshely: a Sentier-ból az egész környék idejár olcsón enni, utána vizet isznak hozzá.

Ezek a tunéziaiak valóban másmilyen emberek. Lelkesek. „Örületesen olcsó árak!” – írják fel a kira-

kataikra. Férfi-szaküzleteik olaszos vagy angolos neveket viselnek. Hajdanában a kis vidéki zsidónegyedekben a boltokat úgy nevezték el, hogy „Kis haszon” vagy „Szegény Jacques”. Az askenázik nem csináltak filmeket, hacsak nem mint producerek vettek részt a filmgyártásban. A kis műhelyek polákjainak térdét sebek borították, a szemük pedig örökké be volt gyulladva: az elzászi és a lotaringiai nagypolgárok viszont diszkrétek, hazafiak és szkeptikusok voltak. Orvosként a rákos megbetegedésekre specializálták magukat, hogy a dolog még szomorúbb legyen.

A „tenger” és az „amott” kifejezések itt azt jelentik, hogy 1942. A tenger népeinek bizarr elképzelése van a boldogságról. Szereti a néptörzseket, a ricsajt, szereti mindazt, ami csillogó. „A háború alatt arany csillagokat szerettek volna” – állítja André.

Georges nagybátyja, a híres, aki . . . stb., elvitte őt időnként egy fenségesen komor étterembe. Gefillte fish-t ettek, amely szürke volt és fagyos, mint egy pomerániai mező. Az askenázi konyha primitív élvezetet nyújt, sosem hozza lázba az érzékeket. Abban a bisztróban két ovális tükör volt, amelyeket nem egyforma magasságban függesztettek fel egymás mellett. A törzsvendégek soha nem mulasztották el, hogy meg ne kérdezzék: „Miért nem egyforma magasságban vannak a tükreid?” És a tulajdonos mindig ugyanúgy válaszolt: „Miért lennének jobbak, mint a herém?” A zsidó humor akkoriban nem volt különösebben kifinomult. Falusias szellemesség, egyáltalán nem a *Village Voice*-é. Történetek ravasz koldusokról, mocskos rabbikról és a háttérben, mint a legfőbb megmentő, mindig megjelenik egy Rothschild. Woody Allent még távolról sem találták fel. Minél förtelmesebb volt egy vicc, annál jobban tetszett nekik. Még Goldenberg étlapján is megtalálhatjuk ennek nyomait.

Az ő askenázijai nem voltak aktivisták a Zsidó Újjászületésben. Nem voltak olyan régi baloldaliak sem, akik később loubavitch-csé válva, bigott megszállottságukban még Maót is pajeszosnak ábrázolták. Az ő askenázijai akkor is dühösnek látszottak, ha örültek, akkor is panaszkodtak, ha megtérült a pénzük, a szemöldökük bozótos, a szemük halványszínű volt. Bélyeget gyűjtöttek és emlékeket. Ha csordultig töltötte őket a lelkesedés, akkor is csak egy halvány mosoly jelent meg a szájuk szögletében. Ha hozzájuk hasonlókat akarnak látni, menjenek el Knokkele-Zote-ba, a belga Deauville-be. Öreg, anvers-i zsidók sétáltatják ott unokáikat a meredek tengerparton. Végtelen türelemmel. Ha azt szeretné, hogy gyereke edzett testű legyen, bízza rá egy tunéziaira. Ha azt akarja, hogy kéz a kézben sétáljon, lassan, egyfajta méltóságteljes unottsággal, válasszon ki egy sokat megélt, keleti zsidót.

„A tengerparti askenázik sokat szenvedtek – mondja Antoine-nak egy deauville-i törzsven-
dég. A parti sétányokon az az ember érzése, hogy
itt pihenik ki bajaikat.” Pedig – tesz hozzá a törzs-
vendégek, az askenázik: Deauville őslakossága.
Monra herceg nyomán érkeztek ide. Keressék őket
a bridge forgatagában, a golfpályán, a régi villák-
ban. De a parti sétányokon tunéziaiakba fognak
botlani. Ők annyira boldogok, hogy megnyilat-
kozhatnak, és annyira aggódnak, hogy meg is ért-
sék őket, hogy minden szót kétszer ismételnék el.
Az askenázik szórakozottak, a szefárdok pedig
olyanok, mint a visszhang.

Az ő zsidói félelemben vagy szégyenben nőttek
fel. Ő maga is szégyellte magát, amikor Léa
nagyanyja osztálytársai előtt kergette meg és csé-
pelte botjával, miközben félrecsúszott parókájában
ezt kiabálta: „Te kis bandita!” Akkoriban kétféle
ember volt Franciaországban, aki nem panaszkod-
ott állandóan: a zsidók és a homokosok. A váro-
sában a vagyonközösségi ömlengések a kovászta-
lan kenyér évenkénti kiosztására redukálódtak és
arra az ígéretre, hogy knedlechs-eket fognak előál-
lítani.

Azok a polákok, akiket Antoine ismert, szkepti-
kusok és szarkasztikusak voltak. Azok, akiket imá-
dott, bundisták, ateisták, a FTP-MOI marxistái
voltak: azok a mellényes kis zsidók, akikről nehe-
zen képzelne el az ember, hogy egy nap szétnyitják
keresztbe tett lábukat, és elindulnak, hogy golyók-
kal lyuggassanak szét egy Obersturmführert. De
a szefárd André nem ilyennek látja a yiddishlandet.
Szerinte „ők” valamennyien nagyságos úrnak kép-
zelik magukat. André szemében az askenázik gaz-
dagok, és nem látnak a gögőtől. „Úgy viselkednek,
mint az angolok.”

Antoine füttyöl ezekre a megkülönböztetésekre.

Zsidók, nem zsidók, félzsidók, neki hajszálnyira
egyformák, askenázik, szefárdok, askerádok vagy
szefanákok, mit bánja ő, már az is elég kemény
dolog, hogy az emberi fajhoz tartozunk. Antoine-t
csupán az érdekli, vannak-e még olyan udvarok,
ahol tavasszal felállítják a szűcsátrákat. De mivel
André piszkálta, megjegyezte neki, hogy az aske-
názik adták a világnak Karl és Groucho Marxot,
Freudot nemkülönben, míg a szefárdok főleg csak
fogorvosokat produkáltak. „Először is, én sztoma-
tológus vagyok – vágott vissza André –, másod-
szor pedig, ne feledkezz el Spinozáról!”

Le Nouvel Observateur 1989. febr. 9–15.

SZÓJEGYZÉK

Yiddishkeit: jiddis érzékenység (kultúra, vallás,
pszichológia...)

Jerusalem Gasse: a Buttes Chaumont park sétánya,
ahol a jiddisül beszélő öreg askenázik gyüle-
keznek

Creplechs: a ravioli egy fajtája

„Azoï Vie Gott in France”: boldog, mint Isten
Franciaországban (jiddis közmondás)

Schnorrer: koldus

Gehakte herring, gehakte leber: vagdalt hering,
vagdalt máj

Rivke Gasse: Rivoli utca

Shabestoupe: Sébastopol körút

Shmates: konfekció, textil mesterség

Loubavitch: vallásos fundamentalisták. A hasszi-
dizmus egyik változata

Knedlechs: kovásztalan kenyérlisztből készült
gombócok (matzeh-mehl), amelyeket a hús-
vétí húslevesbe tesznek.

BARABÁS KLÁRA FORDÍTÁSA

KÉT HÉBER METRUM

Jehuda Halevi

Éjjel, midőn eljött, kivillantá a lány
Szép arca napfényét a dús haj fátyolán:
Bronzból sodort szálak – rubinként fénylenek
Kristály halántékán, a nyak márványfalán.
Naphoz hasonlított, ha kél fel, s bíborát
Szétszórva hajnal fellegén felgyúl a láng.

Jehuda Halevi (1075 előtt–1141(?), spanyolországi héber költő)

Ezt a verset eredeti mértékében fordítottam:

-- | ◡--- | ◡--- | ◡--

Ismeretlen spanyolországi héber költő

METRIKUS VERS

(Héber eredeti)

(Magyar fordítás)

-- | ◡--- | ◡--- | --

-- | ◡--- | ◡--- | ◡--

Ismeretlen spanyolországi héber költő

*Ez a tréfa megtörtént esetre épül. Héber költészeti órán hallgatóim megdöb-
bent derűltségére jobbról balra írtam fel a táblára az angolul megmagyarázott
héber vers metrumát.*

HETZRON RÓBERT FORDÍTÁSA